

بایگاه اطلاعات علمی

تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد

الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی تطبیقی تاثیر سن و جنسیت در مسئولیت مدنی و کیفری از منظر فقه امامیه و حقوق ایران

استاد راهنما:

دکتر نادر مختاری افرکتی

تحقق و نگارنده:

مجتبی حسینیایی

پاییز ۱۳۹۸

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است.)

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان: « بررسی تطبیقی تاثیر سن و جنسیت در مسئولیت مدنی و کیفری از منظر فقه امامیه و حقوق ایران » قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی توسط دانشجو مجتبی حسینی با راهنمایی استاد پایان نامه دکتر نادر مختاری افرکتی تهیه شده است استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

این پایان نامه ..... واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ..... توسط هیئت داوران بررسی و درجه ..... به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی مجتبی حسینی امضاء تاریخ

استاد راهنما: دکتر نادر مختاری افرکتی

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب **مجتبی حسینیایی** تعهد می کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی

اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است .

این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: **مجتبی حسینیایی**

امضاء

تقدیم :

ای پدر از تو هر چه می گویم باز هم کم می آورم
خورشیدی شدی و از روشنایی ات جان گرفتم و در ناامیدی ها امید بخش
و لبریزم کردی از شوق
اکنون حاصل دستان خسته ات رمز موفقیتیم شد
به خودم می بالم که تو را دارم و دنیا با همه بزرگیش مثل تو را ندارد.....
و تو ای مادر، ای شوق زیبایی نفس کشیدن
ای روح مهربان هستی ام
عمری خستگی ها را به جان خریدی تا اکنون توانستی طعم خوش
موفقیت برایم مهیا نمایی

تقدیر و سپاسگزاری:

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند و سلام و دورد بر محمد(ص) و خاندان پاک او، طاهران معصوم(ع)، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز...

بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تامین می کند و سلامت امانت هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب " من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ "

از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر **نادر مختاری افرکتی** که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛ کمال قدردانی و سپاس را از عمق وجود خود را دارم.

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

چکیده

از جمله موضوعات بحث برانگیز که در فقه اسلام و قانون به آن توجه زیادی شده است و برای پذیرفتن مسئولیت بر آنها تاکید شده است سن و جنسیت می باشد از آنجائیکه احکام الهی دارای مصلحت و مفسده واقعه است و در این میان تعیین حقوق آن بر مردم با هر سن و از هر جنسیت ضروری به نظر می رسد لذا تحقیق پیرامون موضوع یاد شده دارای اهمیت خاصی بوده و از این جهت ضروری است با توجه به همین در پژوهش حاضر با روش تحلیلی- توصیفی به بررسی تطبیقی تاثیر سن و جنسیت در مسئولیت مدنی و کیفری پرداخته شده است. هدف از تحقیق تبیین تاثیر سن و جنسیت در مسئولیت مدنی و کیفری است. پرسش اصلی در این تحقیق این است که از منظر فقه امامیه و حقوق ایران تاثیر سن و جنسیت در مسئولیت کیفری و مدنی در میزان مجازات چگونه است؟ فرضیه تحقیق این است که تعیین حداقل سن و در نظر گرفتن جنسیت در تعیین مجازات با توجه به اصول مشترک بین المللی از نوآوری فقه امامیه و حقوق ایران می باشد. و یافته های تحقیق حاکی از آن است که احکام فقهی که از طرف خداوند تعیین شده تابع نیازهای انسان براساس سن و جنسیت آنان است.

کلیدواژه ها: قانون ، سن ، جنسیت، مسئولیت کیفری ، مجازات اسلامی.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق.....	۱
۱-۱-مقدمه.....	۲
۱-۲-بیان مسأله.....	۴
۱-۳-پیشینه تحقیق.....	۵
۱-۴-اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۵
۱-۵-سوالات تحقیق.....	۷
۱-۱-۵-سوال اصلی.....	۸
۱-۵-۲-سوالات فرعی.....	۸
۱-۶-فرضیه های تحقیق.....	۸
۱-۱-۶-فرضیه اصلی.....	۸
۱-۶-۲-فرضیه فرعی.....	۸
۱-۷-اهداف تحقیق.....	۸
۱-۱-۷-هدف اصلی.....	۸
۱-۷-۲-اهداف فرعی.....	۷
۱-۸-کاربردهای تحقیق.....	۹
۱-۹-نوآوریهای تحقیق.....	۹
۱-۱۰-روش تحقیق.....	۹
۱-۱-۱۰-روش انجام تحقیق.....	۹
۱-۱۰-۲-روش و ابزار گردآوری اطلاعات.....	۸
۱-۱۰-۳-روش تجزیه و تحلیل اطلاعات:.....	۱۰
۱-۱۱-ساختار پایان نامه.....	۱۰

فصل دوم: مفاهیم و مبانی نظری تحقیق.....	۱۰
۱-۲- تعریف مسئولیت	۱۱
۱-۱-۲- مسئولیت در لغت	۱۱
۲-۱-۲- تعریف مسئولیت در اصطلاح.....	۱۱
۲-۲- مفهوم مسئولیت مدنی.....	۱۱
۳-۲- مسئولیت کیفری.....	۱۲
۴-۲- تعریف جرم در لغت.....	۱۳
۱-۴-۲- جرم در اصطلاح حقوقدانان	۱۳
۵-۲- تعریف جرم در فقه اسلامی	۱۳
۶-۲- تعریف سن و سال مسئولیت کیفری	۱۴
۷-۲- مفهوم کیفری رشد.....	۱۶
۸-۲- سن مسئولیت مدنی.....	۱۷
۹-۲- سن مسئولیت کیفری	۱۷
۱۰-۲- سن مسئولیت کیفری در قوانین ایران.....	۱۹
۱۱-۲- سن مسئولیت کیفری در اسلام	۲۱
۱۲-۲- معنی و مفهوم جنسیت.....	۲۳
۱۳-۲- تفاوت مسئولیت مدنی و کیفری.....	۲۳
۱۴-۲- ویژگیهای مسئولیت کیفری در فقه امامیه.....	۲۳
۱۵-۲- اصول حاکم بر مسئولیت کیفری در فقه امامیه	۲۶
۱-۱۵-۲- شخصی بودن مسئولیت کیفری	۲۶
۲-۱۵-۲- برقراری شرایط عمومی مسئولیت	۲۸
۳-۱۵-۲- اصل تساوی در مجازات ها	۳۰
۴-۱۵-۲- اصل قانونی بودن مجازات ها	۳۱
۱۶-۲- سن مسئولیت کیفری و بلوغ در فقه امامیه	۳۱

۳۲	۱۷-۲- سن مسئولیت کیفری در قرآن.....
۳۴	۱۸-۲- سن مسئولیت کیفری در احادیث امامان معصوم علیهم السلام.....
۳۷	فصل سوم: سن مسئولیت در فقه و حقوق .....
۳۸	۱-۳- بلوغ و سن مسئولیت در فقه امامیه و حقوق ایران.....
۴۲	۲-۳- موانع مسئولیت کیفری از منظر فقه و حقوق.....
۵۶	۳-۳- تاثیر سن مسئولیت مدنی و کیفری در فقه امامیه و قانون مجازات اسلامی.....
۵۹	۴-۳- مبنای جدید برای تعیین سن مسئولیت کیفری.....
۶۰	۵-۳- پذیرش ۱۸ سال سن مسولیت کیفری مبنا در نظام حقوقی.....
۶۱	۶-۳- تغییرات سن مسئولیت کیفری در قانون جدید مجازات اسلامی ۱۳۹۲.....
۶۱	۱-۶-۳- تغییر در برخورد با کودکان بزه کار.....
۶۲	۲-۶-۳- تغییر مقررات مربوط به کودکان بزه کار.....
۶۲	۳-۶-۳- تغییرهای شکلی و ماهوی.....
۶۳	۴-۶-۳- اصلاح سن مسئولیت کیفری اطفال.....
۶۴	۵-۶-۳- تنش های فراروی قانون مجازات اسلامی.....
۶۴	۶-۶-۳- خلاءهای قانونی.....
۶۵	۷-۳- جرایم تعزیری سن مسئولیت کیفری در قانون مجازات ۱۳۹۲.....
۶۵	۱-۷-۳- جرایم گروه سنی ۹ تا ۱۲ سال.....
۶۶	۲-۷-۳- جرایم گروه سنی ۱۵ تا ۱۲ سال.....
۶۷	۳-۷-۳- جرایم گروه سنی ۱۵ تا ۱۸ سال.....
۶۹	۸-۳- جرایم حدی و قصاصی سن مسئولیت کیفری از منظر فقه و حقوق.....
۷۵	۹-۳- نگاهی به سن مسئولیت کیفری دختران در قانون مجازات سال ۱۳۹۲.....
۷۶	۱۰-۳- تحولات سیاست کیفری سن در قانون جدید مجازات اسلامی.....
۷۷	۱-۱۰-۳- تحول سیاست کیفری در زمینه جرائم کودکان.....
۷۸	۲-۱۰-۳- جنون در قانون جدید.....

۳-۱۰-۳	مجازات‌های جایگزین حبس	۷۷
۳-۱۰-۴	حذف سنگسار از قانون	۷۹
۳-۱۱-۱۱	نواوریها در قانون جدید مجازات اسلامی ۱۳۹۲	۷۸
۳-۱۱-۱	تقسیم بندی مجازات تعزیری	۷۸
۳-۱۱-۲	افزودن برخی موارد در کتاب حدود	۸۰
۳-۱۱-۳	نسخ قانون اقدامات تامینی و تربیتی مصوب سال ۱۳۳۹	۷۹
۳-۱۱-۴	حذف مجازات های بازدارنده	۷۹
۳-۱۱-۵	تقسیم دیه به دو نوع مقدر و غیرمقدر	۸۰
۳-۱۱-۶	تبدیل کیفر حبس ابد به حبس تعزیری درجه یک	۸۰
۳-۱۱-۷	مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی	۸۰
۳-۱۱-۸	نظام مند شدن مجازات های تکمیلی	۸۱
۳-۱۱-۹	نظام مند کردن مجازات های جایگزین حبس	۸۱
۳-۱۱-۱۰	نظام مند شدن تخفیف مجازات ها	۸۱
۳-۱۱-۱۱	فصل چهارم: جنسیت در فقه و حقوق	۸۲
۴-۱-۱	اثر جنسیت در سن مسئولیت در فقه امامیه و حقوق	۸۳
۴-۲-۱	عناوین مجرمانه مختص مردان در قانون ایران و فقه امامیه	۸۳
۴-۲-۱-۱	لواط	۸۳
۴-۲-۲	تفخیز	۸۵
۴-۲-۳	برهنه زیر یک پوشش خوابیدن دو مرد	۸۶
۴-۲-۴	ترک انفاق نسبت به همسر	۸۷
۴-۲-۵	ازدواج با زن شوهردار یا در عده دیگری	۸۸
۴-۲-۶	عدم ثبت واقعه ازدواج دائم	۸۹
۴-۲-۷	عدم ثبت طلاق	۹۰
۴-۲-۸	عدم ثبت رجوع	۹۱

- ۹۲-۲-۴- ازدواج قبل از بلوغ دختر.....
- ۹۳-۲-۴-۱۰-انکار زوجیت.....
- ۹۴-۳-۴-عناوین مجرمانه مختص زنان در فقه و حقوق.....
- ۹۴-۱-۳-۴-مساحقه در فقه و حقوق.....
- ۹۷-۱-۳-۴-اسقاط مجازات مساحقه.....
- ۹۷-۲-۳-۴-اسقاط مجازات مساحقه.....
- ۹۹-۳-۳-۴-بدحجابی.....
- ۱۰۰-۳-۴-ازدواج زن شوهردار یا در عده با دیگری.....
- ۱۰۱-۳-۴-۵-ادعای زوجیت و مطالبه حقوق مالی ناشی از ازدواج برخلاف واقع.....
- ۱۰۲-۴-۴-اثر جنسیت در سن مسئولیت کیفری.....
- ۱۰۳-۱-۴-۴-تاثیر جنسیت در میزان مسئولیت کیفری.....
- ۱۰۴-۵-۴-عاقله.....
- ۱۰۴-۱-۵-۴-درجه و محدوده مسئولیت عاقله.....
- ۱۰۶-۲-۵-۴-اثر جنسیت در عاقله.....
- ۱۰۷-۶-۴-تفاوت زن و مرد در مجازات در فقه و حقوق.....
- ۱۰۷-۶-۴-موارد تخفیف مجازات زنان در مقایسه با مجازات مردان.....
- ۱۰۷-۱-۶-۴-حد زنا.....
- ۱۰۸-۲-۶-۴-زنا با زن پدر.....
- ۱۰۹-۳-۶-۴-زناي غير مسلمان با زن مسلمان.....
- ۱۰۹-۴-۶-۴-زناي محصنه با نابالغ.....
- ۱۱۰-۵-۶-۴-زناي زن متاهل قبل از دخول.....
- ۱۱۰-۶-۶-۴-همجنس بازي.....
- ۱۱۱-۷-۶-۴-تعرض نسبت به زنان.....
- ۱۱۱-۸-۶-۴-مزاحمت برای زنان.....

- ۹-۶-۴- توهین به زنان در اماکن عمومی و معابر..... ۱۱۲
- ۱۰-۶-۴- رعایت موازین شرعی در مورد متهمین زن هنگام بازجویی..... ۱۱۳
- ۷-۴- اثر جنسیت شهادت دادن در قوانین امروزه ایران..... ۱۱۴
- ۱-۷-۴- شهادت زنان در قوانین مدنی..... ۱۱۵
- ۲-۷-۴- شهادت زن در نظریه رایج فقها..... ۱۱۶
- ۸-۴- فلسفه تفاوت اعتبار شهادت زن و مرد در حقوق اسلامی..... ۱۱۹
- ۹-۴- قسامه..... ۱۲۴
- ۱-۹-۴- موارد قسامه..... ۱۲۴
- ۲-۹-۴- نصاب قسامه..... ۱۲۵
- ۳-۹-۴- اثر جنسیت در اعتبار قسامه..... ۱۲۶
- ۱۰-۴- آثار جنسیت در اجرای مجازات..... ۱۲۷
- ۱-۱۰-۴- اجرای مجازات مردان..... ۱۲۷
- ۲-۱۰-۴- اجرای قصاص..... ۱۲۷
- ۳-۱۰-۴- قتل فرزند توسط پدر یا جد پدری..... ۱۲۷
- ۴-۱۰-۴- قتل زن توسط مرد..... ۱۲۹
- ۵-۱۰-۴- قتل خنثی توسط مرد..... ۱۳۰
- ۶-۱۰-۴- قطع عضو یا جرح زن توسط مرد..... ۱۳۰
- ۷-۱۰-۴- شیوه و کیفیت اجرای مجازات در قیاس با زنان..... ۱۳۱
- ۸-۱۰-۴- اجرای حد رجم..... ۱۳۱
- ۹-۱۰-۴- اجرای حد جلد..... ۱۳۲
- ۱۰-۱۰-۴- اجرای مجازات زنان..... ۱۳۳
- ۱۱-۱۰-۴- تاخیر در اجرای مجازات..... ۱۳۴
- ۱۲-۱۰-۴- موارد تاخیر در اجرای مجازات..... ۱۳۴
- فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات..... ۱۳۷**

۱-۵- نتیجه گیری ۱۳۸

۲-۵- پیشنهادات برای محققین آینده ۱۴۲

منابع ۱۴۳

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

با پیدایش حکومت‌ها و نظام‌ها در جوامع به طبع قوانین و مقررات برای نظم و امنیت اجتماعی وضع شد که میزان مسئولیت هر فردی را در جرم و بزهکاری آنها مشخص کند امروزه با توجه افزایش جمعیت و پیشرفت جوامع در زمینه‌های مختلف، یکی از مهم‌ترین بخش‌های حقوق مدنی که در عرصه‌ی دعاوی کاربرد دارد، مسئولیت مدنی است این موضوع در حال حاضر اهمیت روز افزونی یافته است. مسئولیت در اصطلاح تعهد قانونی شخص است به دفع ضرر دیگری که وی به او وارد آورده است؛ خواه این ضرر ناشی از تقصیر خود وی باشد یا از فعالیت او ایجاد شده باشد. اصطلاح مسئولیت مدنی در زبان حقوقی بیانگر مجموعه قواعد و مقرراتی است که وارد کننده زیان را به جبران خسارات زیان دیده ملزم می‌سازد، از دیدگاه دیگر، در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد می‌گویند در برابر او «مسئولیت مدنی» دارد. بنابراین مسئولیت مدنی را می‌توان مسئولیت شخص نسبت به جبران خسارت ناشی از اعمال خود دانست که بر مبنای آن رابطه دینی ویژه‌ای بین زیان‌دیده و مسئول بوجود می‌آید که زیان دیده طلبکار و مسئول بدهکار تلقی می‌گردد.

در کنار مسئولیت مدنی نوع دیگری از مسئولیت است که به آن مسئولیت کیفری می‌گویند مسئولیت کیفری یعنی قابلیت توجه اتهام و تحمیل کیفر به شخصی که با وصف عقل، بلوغ، اختیار و قصد مرتکب جرم شده است. در حقوق جزا اصل بر شخصی بودن مسئولیت کیفری است. با این حال، مقوله مسئولیت کیفری ناشی از فعل غیر به عنوان استثنایی بر اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری است. مسئولیت کیفری ناشی از فعل غیر از مباحث جدید حقوق کیفری به شمار می‌رود. و سابقه مسئولیت کیفری ناشی از فعل غیر به قوانین حمورابی که از قدیمی‌ترین قوانین مدون بوده بر می‌گردد.

در ایران نیز سابقه این امر به زمان باستان بر می‌گردد در حال حاضر نیز در حقوق کیفری ایران هر فعل یا ترک فعلی که برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم و هر کس از حدود تعیین شده از سوی مقنن سرپیچی کند، مجرم و قابل مجازات است. یکی از مسائل مطرح در این قلمرو جرمانگاری انجام یا عدم انجام اعمالی می‌باشد که برای نظم و امنیت و عدالت و قوام آن در جامعه و تامین سلامت و صیانت مردم خطرناک و مضر است. قانونگذار جمهوری اسلامی ایران در جهت تحقق بخشیدن به اهداف حقوق جزا که از جمله آن برقراری و حفظ نظم و امنیت است، موضوعات مختلفی را وصف کیفری دارد و در برخی از آن با مد نظر قرار دادن سن و جنسیت افراد عناوین مجرمانه‌ای را وضع و مقرر نموده که مختص هر یک از مرد و زن است

اما در این زمینه ، جامعه بشری همیشه شاهد افراط و تفریط هایی بوده است . به طوری که اصول حاکم بر جرائم و مجازات ها که امروزه به عنوان اصول بدیهی و غیرقابل انکار پذیرفته شده ، در جوامع مختلف رعایت نمی شود چنان که جامعه بشری ، شاهد مجازات کودکان و مجانین بوده است .

جرم و مجازات دو نهاد مهم جزایی اند که به دو شکل متفاوت با مرتکب جرم ارتباط پیدا می کنند یکی از مرتکب صادر و دیگری بر مرتکب تحمیل می گردد. حقوق جزا به تعیین و تحدید شرایط و اوصافی در مرتکب می پردازد که در پرتو آنها از یکسو، صدور جرم از مرتکب و از سوی دیگر تحمیل مجازات بر وی امکان پذیر می شود گو اینکه شرایط لازم برای صدور جرم با شرایط ضروری برای تحمیل مجازات بر هم انطباق کامل ندارند مسئولیت کیفری از شرایط و اوصافی بحث می کند که امکان منطقی تحمیل مجازات را بر مرتکب جرم فراهم می آورد اگرچه بی تردید تنها در فرض وقوع جرم سخن از تحمیل مجازات صحیح است اما دیری است که صاحب نظران جزایی بر این باورند که مسئولیت کیفری بر او عقلاً ناممکن می نماید عنایت به همین وصف خاص در مقام جوهر و بن مایه مسئولیت کیفری سبب شده تا نهاد مسئولیت کیفری موجودیتی متمایز از دو نهاد جرم و مجازات یافته و مبحثی دامنه دار و جداگانه در بخش حقوق جزای عمومی به خود اختصاص داده است.

تعیین و تحدید مسئولیت کیفری افراد از مباحث کلیدی و بن مایه حقوق جزا محسوب می شود سن ایجاد مسئولیت و مسئول دانستن یا ندانستن افراد صغیر یا زن و مرد که از قوه تمییز نسبی یا مطلق برخوردارند توجه به علل بزهکاری از سوی اطفال در چگونگی پیشگیری از ارتکاب بزه از سوی آنان که پیوندی جدا ناپذیر با مقوله سن مسئولیت کیفری اطفال دارد و اینکه قانونگذار و دستگاه قضایی و فقه درباره مسئولیت اطفال بزهکار یا جنسیت افراد و نحوه برخورد با آنان و تلاش در رفع علل بزهکاری چه راهکارهایی اندیشیده اند و چه قوانینی وضع نموده است در این تحقیق بر آن شدیم تا به بررسی تطبیقی تاثیر سن و جنسیت در مسئولیت مدنی و کیفری از منظر فقه امامیه و حقوق ایران بپردازیم.

۲-۱- بیان مسأله

از گذشته تاکنون بحث سن و جنسیت در مجازات مطرح بوده و این روند همچنان محل بحث حقوقدانان و سیستم قضایی کشورهاست در حقوق روم قدیم، سن اطفال و میزان مسئولیت آنان در ارتکاب جرائم مورد توجه قرار گرفت و پس از آن نیز در تاریخ مواردی زیادی که به این امر توجه داشتند وجود دارد.

در آموزه‌های اسلام، ارزش‌های انسانی که ملاک سنجش انسانهاست برای زن و مرد به طور یکسان ترسیم شده است. چون خاستگاه ارزش‌ها و فضائل، نفس و روح انسان است نه جسم او، و زن و مرد در نفس و روح تفاوت ندارند. درنگرش حقوقی اسلام زن و مرد به لحاظ تکوینی (یعنی از جهت زیستی، روانی و احساسات)، کاملاً از یکدیگر متمایز می‌باشند. به دلیل همین تفاوت‌های تکوینی عادلانه آن است که مسئولیت آنها نیز متفاوت باشد.

از منظر حقوقی و قانونی نیز انسان در امور مدنی ملتزم به انجام تعهد و جبران ضرر و زیان‌هایی است که به دیگران وارد می‌سازد. همچنین در امور کیفری نسبت به تقبل آثار و عواقب افعال مجرمانه یا ترک فعل‌های خود مسئول است بنابراین، مسئولیت کیفری، الزام شخص به پاسخگویی آثار و نتایج جرم می‌باشد. (توجهی، ۱۳۸۴، ج ۱: ۸۶)

در مقابل مسئولیت کیفری بحث مسئولیت مدنی مطرح است در اصطلاح فقه و حقوق نیز به اموری گفته می‌شود که مربوط به ادعای حقوقی و مدنی (در مقابل کیفری) ترتیب جبران خسارت صدمات مالی و حقوقی باشد. در هر موردی که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد، می‌گویند؛ در برابر او مسئولیت مدنی دارد این مسئولیت ناشی از اراده و اختیارات انسان است که با توجه سن وی نیز تعیین می‌شود.

سن مسئولیت کیفری در قوانین قبل از انقلاب اسلامی، در قانون مجازات عمومی سال ۱۳۰۴ و قانون تشکیل دادگاه‌های اطفال بزهدار سال ۱۳۳۸ مورد توجه قرار گرفته بود. ضابطه‌ای که در آنجا در نظر گرفته شده بود، ضابطه رشد عقلی یا ضابطه تمییز بود؛ به این معنا که، آیا فرد قدرت تمییز و تشخیص دارد یا خیر. به هر حال، این قوانین تا سال ۱۳۶۱ مجزا بودند تا اینکه با تصویب سه قانون این دو قانون اصلاح شد. در سال‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۶۱ حدود ۲۵۰۰-۳۰۰۰ ماده در قوانین جزایی و قضایی جمهوری اسلامی ایران اصلاح شد. و بعد از آن نیز اصلاحاتی انجام شد

تا این که در سال ۱۳۷۹، معاونت حقوقی قوه قضاییه با همکاری دفتر یونیسف در تهران، دست به اصلاح قوانین مربوط به کودکان زدند و تا سال ۱۳۸۱، ۵۵ جلسه تشکیل و لایحه‌ای تحت عنوان رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان تصویب شد. این لایحه در سال ۱۳۸۹ دو قسمت شد: یک قسمت آن که مربوط به مجازات‌ها و سن مسئولیت کیفری بود که در کلیات لایحه مجازات اسلامی قرار داده شد؛ قسمت دوم، شرایط شکلی رسیدگی به جرم بود که در لایحه

آیین دادرسی کیفری وارد شد. در این لوایح ملاک تمییز جایگزین شده است. مواد ۳۲ تا ۳۵، سن مسئولیت کیفری را همان ۹-۱۲ سال، ۱۲-۱۵ سال و ۱۵-۱۸ سال قرار داده اند. تفاوت بین دختر و پسر نیز از بین رفت و مستند آن استفتائات به عمل آمده از آیت الله نوری همدانی و صافی گلپایگانی است. البته این ملاک در حدود، قصاص و تعزیرات متفاوت است (کازمی، ۱۳۹۰: ۲۳۵).

با توجه به اهمیت سن مسئولیت کیفری و تحولاتی که در این زمینه در سال های اخیر صورت گرفته ما در این تحقیق به بررسی تطبیقی تاثیر سن و جنسیت در مسئولیت مدنی و کیفری در میزان مجازات در فقه امامیه و حقوق ایران می پردازیم.

۳-۱- پیشینه تحقیق

۱- پژوهشی توسط زهرا امن وند تازه قشلاق و فرج الله بهزاد، (۱۳۹۳) تحت عنوان " بررسی عوامل رفع مسئولیت کیفری در فقه و حقوق جزا" انجام شده است. پژوهشگر در این پژوهش بیان می دارد، در فقه اسلامی بعضی از عواملی که قانوناً رافع مسئولیت کیفری شناخته می شوند وجود آنها به طور کامل مسئولیت کیفری را از بین می برد، مانند کودکی، جنون و اجبار و برخی دیگر که تا حدودی باعث زوال مسئولیت کیفری مجرم خواهد شد. مثل مستی، خواب و بیهوشی، در کلیه موارد که مسئولیت کیفری با عللی که زایل کننده آن هستند زیر سوال قرار می گیرد، مجرم قابل مجازات نخواهد بود. تنها به این نکته توجه داشته که علل رافع مسئولیت گاه به طور کامل مسئولیت کیفری را از بین می برند و گاه فاقد آنچنان نیرویی هستند که زائل کننده نام مسئولیت کیفری باشند

۲- پژوهشی توسط حسن روحانی و حسین مهرپو، (۱۳۹۱) تحت عنوان " سن اهلیت و مسئولیت قانونی در فقه اسلامی و نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران" انجام شده است. پژوهشگر در این پژوهش بیان می دارد، یکی از مشکلاتی که در نظام حقوقی فعلی ایران بایسته مطالعه و پژوهش علمی است، موضوع سن افراد در برخورداری و استیفای حقوق اجتماعی و سیاسی و همچنین مسئولیت کیفری آنهاست. تعدد نصاب های سنی برای برخورداری از حقوق احراز مسئولیت های کیفری و مدنی و تعارض میان این نصاب ها نوعی سردرگمی، آشفتگی و تبعات منفی ناشی از آنها را در پی داشته است.

۳- پژوهشی توسط علی فتحی، (۱۳۹۲) تحت عنوان " نگاه جدید قانون به کیفر اطفال مجرم/ سن مسئولیت کیفری با نگرش تطبیقی" انجام شده است. پژوهشگر در این پژوهش بیان می دارد، بی تردید تعیین سن مسئولیت کیفری از

محورهای اساسی حقوق کیفری اطفال تلقی می شود. اهمیت این امر از آنجا ناشی می شود که با رسیدن به این مرحله نوجوان بزهکار در معرض همان مجازاتی است که بزرگسالان در صورت ارتکاب بزه، آن را تحمل خواهند کرد. بر مبنای چنین شرایطی قانونگذاران اکثر کشورها سنی را نصاب مسؤولیت کامل کیفری قرار داده اند که با رسیدن به آن، نوجوان به نوعی بلوغ جسمی و فکری توأمان و اصل و عرفاً مقارن با سن پذیرش مسؤولیت اجتماعی محسوب می شود.

۴- پژوهشی توسط علی لشکری (۱۳۸۹) تحت عنوان " مسؤولیت کیفری اطفال " انجام شده است. پژوهشگر در این پژوهش بیان می دارد ، سرآغاز مباحث مسؤولیت کیفری زمانی است که در عرصه مسؤولیت کیفری، عنصر اراده و آگاهی در مرتکب و در تعیین نوع و میزان مجازات وی مدخلیت می یابد، بدیهی است برخورداری از مسؤولیت کیفری در قانون جزا نیازمند تحقق سه عنصر قانونی، مادی و معنوی می باشد لکن در مواردی همچون صغر و طفولیت با وجود تحقق سه عنصر مزبور مسؤولیت کیفری محقق نگردیده و عمل ارتكابی قابل تعقیب و مجازات نخواهد بود.

۵- پژوهشی توسط علی نجفی توانا (۱۳۸۴) تحت عنوان " سن مسؤولیت کیفری اطفال در مقررات داخلی و بین المللی " انجام شده است. پژوهشگر در این پژوهش بیان می دارد ، بی تردید، تعیین سن مسؤولیت کیفری از محورهای اساسی حقوق کیفری اطفال تلقی می گردد. اهمیت این امر از آنجا ناشی می شود که با رسیدن به این مرحله ، نوجوان بزهکار در معرض همان مجازاتی است که بزرگسالان در صورت ارتکاب بزه، آن را تحمل خواهند کرد. بر مبنای چنین شرایطی، قانونگذاران اکثر کشورها، سنی را نصاب مسؤولیت کامل کیفری قرار داده اند که با رسیدن به آن، نوجوان به نوعی بلوغ جسمی و فکری توأمان و اصل و عرفاً مقارن با سن پذیرش مسؤولیت اجتماعی محسوب می شوند.

۶- جعفر یزدیان جعفری در پژوهش خود با عنوان «نقش جنسیت در مجازات مجرم» به این نتیجه رسیده است که اساساً جنسیت عاملی برای تفاوت در مجازات نیست، اما در نظام حقوقی اسلام و به تبع آن مقررات فعلی جمهوری اسلامی ایران تفاوت هایی از این حیث دیده می شود. این تمایزات را در سه دسته می توان خلاصه نمود: تفاوت در نوع و میزان مجازات، تفاوت در معافیت از مجازات و تفاوت در اجرای مجازات. معنای اصل تساوی در برابر قانون این است که در خصوص اعمال قانون نسبت به افراد مشمول قانون نباید تبعیض باشد؛ مثال وقتی که قرار شد مردان در لواط اعدام شوند میان مردان تساوی باشد و اصل تساوی در برخورداری از حقوق تعبیر مصطلح تری است.